

akarsz mindnyájunkat tenni? Azt akarod, hogy az utcára kerüljünk? Ha kitesznek az állásomból, a szolgálati lakásból is kitesznek!

Bár aggódtam döntésem következményei miatt, a szülői tiltás nem tudott el-
tántorítani elhatározásomtól: titokban felkészültem, és tudtuk nélkül sikeresen
felvételiztem. Utólag tudtam meg, hogy rögtön a felvételi vizsgára való beirat-
kozásom után édesapámat behívták az akkori állambiztonságiak, és arra kö-
telezték, hogy akadályozza meg a felvételizésemet. Édesapám kétségbeesetten
hívta fel telefonon a rektori hivatalt, és kérte Erdő János rektort, hogy ne vegye-
nek fel, mert nagy veszélybe sodrom őt és a családot. Hála Istennek nem vették
figyelembe édesapám kérését, és nekem sem szóltak kétségbeesett telefonálásáról,
mert ha megtudtam volna, milyen nehéz helyzetbe került, talán elálltam volna
a felvételi vizsgától. Végül sok fenyegetés, riogatás után mégsem vesztette el
az állását, mert egy titokban mélyen vallásos vállalatvezető kiállt mellette. Isten ezt
a próbát az édesapám életében is jóra fordította, mert nyugdíjazása után a sep-
siszentgyörgyi gyülekezetnek, ahol én voltam a lelkipásztor, egyik leghűségesebb
templomlátogatója volt.

Az elmúlt 75 évről összességében elmondhatjuk, hogy az egyházaink ellen
kitervelt szándék áldássá változott, mert „azoknak, akik Istent szeretik, minden
javukra van, mint akik az ő végzése szerint hivatalosak”.

Talán meg sem tudjuk köszönni a 75 évvel ezelőtti kommunista vezetőknek,
hogy az erőszakkal létrehozott közös intézettel abba az átoknak szánt áldásba
kényszerítettek bele, hogy nap mint nap éljük meg egymással a tordai vallás-
szabadság és felekezeti türelem eszméjét. Hogy belülről lássuk, értsük és elfo-
gadjuk különbözőségeinket, hogy barátokként, együtt imádkozó és tanuló lelke-
szi közösségként értsük meg egymásrautaltságunkat, közös célunkat: Istenhez
vezetni, és ezáltal megőrizni erdélyi magyar protestáns egyházaink népét.

Istennek legyen hála azért, hogy átsegített a nehéz időközön, és adja, hogy egy-
másat gazdagítva és erősítve – immár nem kényszerből – tovább is közösen ké-
pezzük egyházaink elhívott, magasan képzett lelkipásztorait.

**Kovács István,
a Magyar Unitárius Egyház püspöke**

Hetvenöt éves a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

Nagy megtiszteltetés számomra a rektor úr felkérése, hogy ezen az ünnepi
rendezvényen mint intézményalapító egyház vezetője köszöntsem az egybegyűl-
teket. De még nagyobb izgalmat okozott az, hogy arra is felkérést kaptam, hogy
lehetőleg kevesebb mint tíz percben értékeljem ki az evangélikus egyházkerület,
illetve az egyházvezetés perspektívájából az elmúlt hetvenöt év eseményeit.

Tisztelt rektor úr, én már jó néhány évtizede nem húztam vizsgatételt. Persze annak idején még bennem is megvolt a teológusi bravúr és virtus, meg tudomány, hogy tíz percben összefoglaljam a 16. század európai reformációjának nagyobb irányzatait vagy az egyetemes zsinatok teológiai végzéseit és azoknak dogmatikai, valamint történelmi hátterét. Nos, őszintén, én erre a szellemi akrobáciára most nem vállalkoznék. Amúgy is megmondták már elődeink, hogy a teológia lehetetlen vállalkozás. Akkor meg minek feszegetni a lehetetlen határait.



Ezt a hetvenöt éves kiértékelést – mai szóhasználattal élve – „szkippelem”. Rektor úr, engedje meg nekem, hogy egy ilyen nagy ívű, rendszerező igényű egyházvezetői eszmefuttatás helyett néhány érdekesebb és különlegesebb eseményt, egyháztörténelmi adalékot emeljek ki intézetünk és egyházaink közös történetéből.

Ezzel a mai „ünnepi rendezvényt” van némi fenntartásom. Úgy vagyok vele, mint a mesebeli király, akinek egyik szeme sírt, a másik nevetett.

Hogy miért sír az egyik szemem? Mint tudjuk, az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet 1948-ban, a sztálini idők derekán az ateista diktatúra, az állami kényszer hatására jön létre. Létrejön éppen annak a kommunista „tanügyi reformnak” a keretében, amely 1948. augusztus 3-án, a 175. számú törvény által egy tollvonással szünteti meg a sokéves felekezeti oktatást, s amelynek súlyos következményeit máig nem hevertük ki. 1948. augusztus 4-én megszületik az új kultusztörvény, a 177. számú, amely rendezi, pontosabban „elrendezni próbálja” az újfajta lelkészképzést. Ezzel pedig megtörik egyházaink szellemi gerincét. A fő cél gyakorlatilag a mi felekezeti és nemzeti felszámolásunk. Ezt nekünk „megünnepelni” lelkileg kicsit nehéz. Ezért sír, könnyezik egyik szemem.

A fő szándék tehát, és egyben az indítók az egyházi, a keresztyén tartalmú oktatás ellehetetlenítése, felszámolása volt, az egyház minden eszközzel történő gyengítése, és később megsemmisítése, s ennek kívánt része lenni ez a sebtében összetákoltt, egybekényszerített teológiai intézet. Ennek ellenére mégis valami nem várt, egészen pozitív eredményt, egy páratlan, egyedi lelki-szellemi értéket szült meg.

József történetéből az a jeles, paradigmaticus értelmű mondat jutott eszembe: „Ti gonoszt gondoltatok ellenem, de Isten azt jóra gondolta fordítani” (1Móz 50,20). Igaz, de nobis, sine nobis – rólunk és nélkülünk döntöttek gonosz szándékkal a fejünk fölött, de Isten csodát tett, Isten ezt jóra gondolta fordítani. Lét-

rejött ez az egészen sajátos oktatási intézmény, ahol a sokszínű teológiai gondolkodás, kegyességi hagyomány nem végeláthatatlan antagonizmusokban zilálta szét az energiákat, a kreativitást, hanem páratlan szellemi, lelki, tudományos szimbiózist, hit- és sorsközösséget hozott létre, amely európai szinten egyedülálló egyházi karaktert kölcsönzött. Ezért nevet a másik szemem. Ezért lehet mégis ünnep a mai megemlékezés.

Gyakran mondom, mert erős meggyőződésem, hogy a mi meglétünk, megmaradásunk a „mindenható Isten szerető gondviselésének a csodája”, csoda, ami ma is tart. És ez a mondat nem üres frázis, kegyes közhely, hanem személyesen megélt bizonyosság, olyan hitvallás, ami számomra Luther „kereszt-teológiájában” kapott tágabb történelmi, üdvtörténeti-teológiai értelmet. Ha a lényegi lét, a lét mélységének, Istennek valóságából, a valóságos jelenlétből indulunk ki, amelyhez odatesszük a „mindenható” jelzőt, ez Luther értelmezésében az a tény, hogy Isten mindenben, minden által hat, akár *sub specie contraria*, önmaga ellentétében is, a rosszban is, a legnegatívabb történelmi sorshelyzetben is. Az ő egyetlen nem elvont attribútuma, lényege a Szentírás kinyilatkoztatása szerint a szeretet, ennek a szeretetnek pedig a tapasztalati megnyilvánulása a gondviselés. Isten viseli a mi gondjainkat, felveszi, magára veszi az ember töredezett, véges jelenvalóságát, annak minden kétértelműségét, nyomorúságát, a bűneit, és elhordozza, átviszi, átalakítja – erre utal Krisztus egyszeri és egyetemes áldozata is. A csoda nem más, mint Isten rendkívüli megnyilatkozása az itt-ben, a jelenvaló emberi létezés feltételei között.

A mi megmaradásunk egy ilyen csoda az adott történelmi feltételek között, csoda, ami ma is tart. Tehát nem szerencsés véletlenek egybeesése, valamiféle személtelen entrópia spontán egyensúlya, rideg-lelketlen sorsszerűség, hanem a mindenható Isten gondviselésének a valósága tartott meg.

A mi csodánk, és most az erdélyi magyar lutherániánkra gondolok, nem 1947–1948-cal kezdődik el, hanem jóval előbb. A 16–18. században szokványos gyakorlattá válik egymás felekezeti, felső iskoláinak a kölcsönös látogatása, sőt az egymás iskolái által kibocsátott bizonyítványok elfogadása, nosztrifikálása. Ez érvényes Enyedtől Debrecenig, Soprontól Pozsonyig, Eperjestől Sárospatakig, egészen a nyugat-európai egyetemekig.

A mi modern kori családunk valójában 1920-ban, a trianoni döntést követően az imperiumváltással kezdődik, amikor Erdélyben és Partiumban 33, többségében magyar evangélikus gyülekezet egyik napról a másikra egyházi intézmény, egyházi struktúra nélkül marad. Püspökség Nyíregyházán meg Budapesten, iskolaszék, segély és nyugdíjintézet, levéltárak, oktatási intézmények, teológiák pedig egy-két határral arrébb kerülnek (itt Eperjesre és Pozsonyra is gondolok, amelyek 1921-ben szűnnek meg). Nincs szervezett egyház, a tét maga a lét lesz. A kis kö-

zösség, a nagyon nehéz körülmények ellenére nagy és méltó személyiségek munkájával lát hozzá önálló intézményének megszervezéséhez (önálló kerület megszervezéséhez). Ebben a kilátástalan, szorult helyzetben a megmentő segítség a református testvéregyház részéről érkezik. Saját nehézségei, gondjai ellenére – földreform, magyar iskolák nyilvánossági joga, gazdasági és politikai válság – az Erdélyi Református Egyházkerület fiatal evangélikusaink előtt teljes jogegyenlőséggel nyitja meg közép- és felsőfokú tanintézteit. Az 1921. július 6-ai kolozsvári zsinatunk „Testvéri szózatá”-ra – megkeresésére – 1921. július 8-án érkezik a Református Igazgatótanács testvéri válasza, a hittestvéri szeretet és szolidaritás egyik legrelevánsabb dokumentuma.

„Erdélyi Egyházkerületünk eddig is készséggel nyújtott segédkezet a Romániához csatolt evangélikus testvéreknek egyházi és iskolai érdekeik védelmére, s most, midőn autonóm jogaik a többszázados kultúrájuk biztosítása végett egységbe tömörülnek, szívélyesen üdvözli az ifjú testvérkerületet és biztosítja a méltóságos és nagytiszteletű Elnökséget, hogy a protestáns szabadság és autonómia kiépítésében a jövőre is a legmelegebb támogatásban fogja részesíteni.

Emellett szívesen ajánlja fel, amennyiben szükség lesz rá, a lelkész- és tanítóképzés körüli segítséget is, intézeteinket örömmel nyitjuk meg az evangélikus ifjúság előtt [...]”

Aláírják Nagy Károly püspök és Péter Károly püspöki titkár, Kolozsvár 1921. július 8-án. Tulajdonképpen ez a mi közös Teológia-történetünk egyik fontos előzménye, az idézet pedig önmagáért beszél.

A csoda története néhány próbás évtizeddel megelőzi 1948-at. Ahogy mondtam, a 177/1948-as törvény inkább elrendezi, mint rendezi a kisebbségi felekezetek, egyházak teológiai oktatását. Állítom, abban a szorult helyzetben eleink okos, bölcs dolgot cselekedtek, mikor létrehozták ezt az intézetet, amely, mint kiderült, a megváltozott sorshelyzetben biztosítani tudta egyházi meglétünket.

Még egyszer, a tisztánlátás kedvéért: mi volt a hatalom szándéka? A teljes felszámolásunk, a mi felekezeti, kulturális, nemzeti megsemmisítésünk. Ennek alátámasztására a lehető legjobb forrást idézem. Nem az 1948-as, hanem egy későbbi, 1962-ből való dokumentumot, amelynek szerzői a hírhedt Securitate tisztjei. Itt áll pár sor 1962-ből: evangélikus egyházunk elemzése és a kirótt feladatok (titkos rendőrségi feladatok, a „sarcini” megfogalmazása), célkitűzések dokumentuma. Ez most csak rólunk, evangélikusokról szól, de mindenkit érint egy bizonyos analógia kapcsán.

Miután ez a jelentés bőven kielemezti lutherániánk történetét, létrehozásának minden, társadalmilag, politikailag, ideológiailag releváns aspektusát, megállapítják a következőket:

„Távlati terv: a Kolozsvári Magyar Evangélikus-Lutheránus probléma kapcsán hozandó információszerzési, operatív intézkedésekről. E felekezet egyes lelkészei 1944. augusztus 23-a előtt tagjai voltak a magyarországi fasiszta pártoknak és szervezeteknek, amelyek keretében intenzív tevékenységet folytattak [...]”¹

Gondoljunk itt Járosi Andorra vagy Argay György püspökünkre...

„Közvetlenül 1944. augusztus 23-a után a magyar evangélikus-lutheránus lelkészek többsége csatlakozott a Magyar Népi Szövetséghez. Általában ellenséges magatartást tanúsítottak a népi demokratikus rendszerrel szemben, és különböző formában ellenséges tevékenységet folytattak.”²

Külön csemege az 1956-os „grupul subversiv” („a felforgató csoport” kiejelése, amit a szemfüles hatóság meggátolt és megtorolt:

„A lelkészek indoktrinálásának és képzésének központja a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, amelynek hallgatói létszáma évről évre csökken [...]. – Így, ha az 1956–1957-es tanévben az elsőtől a negyedik évfolyamig a teológiai hallgatók száma 15 volt, az 1959–1960-as tanévben öt,³ a jelenlegi, 1961–1962-es tanévben pedig csak egy, és az is a negyedik évfolyamon. Megállapítható, hogy a szerveink által e felekezettel kapcsolatosan foganatosított intézkedések [...] lehetővé tették a teológiai hallgatók számának korlátozását [...]”⁴

„Feladatok: az operatív bázis kiszélesítése ezen a vonalon, és a felekezet, illetve a Protestáns Teológiai Intézet evangélikus hallgatóinak és professzorainak köréből a legaktívabb elemek információszerzési akciókba való bevonása.”⁵

¹ „Plan de perspectivă: privind măsurile informativ, operative ce se vor lua în cadrul problemei »Evanghelică Lutherană Maghiară din Cluj«. Unii preoți ai acestui cult, înainte de 23 august 1944 au fost membrii ai partidelor și organizațiilor fasciste maghiare în cadrul cărora au desfășurat o activitate intensă [...]”

² „Imediat după 23 august 1944 majoritatea clerului ev. Lutheran maghiar, s-a încadrat în Uniunea Popular Maghiară (Magyar Népi Szövetség). În general au adoptat o atitudine ostilă față de regimul democrat popular, desfășurând activitate dușmănoasă sub diferite forme.”

³ Tudniillik 1958-ban került sor a letartóztatásokra.

⁴ „Centrul de îndoctrinare și pregătire a preoților [...] este Institutul Teologic Protestant din Cluj, a cărui număr de studenți de la an la an [...] – Astfel, dacă în cursul anului școlar 1956–1957 numărul studenților teologi în anii de studii I–IV era de 15, în anul școlar 1959–1960 a fost de cinci, iar actual 1961–1962 este de numai unul și acesta în cadrul anului IV. Se poate evidenția faptul că măsurile întreprinse de organele noastre pe linia acestui cult [...] au făcut posibil limitarea numărului de studenți teologi [...]”

⁵ „Sarcini: Lărgirea bazei operative pe această linie și lucrarea în acțiuni informative a celor mai active elemente atât în rândul cultului cât și al Institutului Teologic Protestant/studenți și profesori evanghelici.”

A jelentés itt felsorol itt több tennivalót is, s egészen jópofa és ötletes az elképzelés. Az V. pont számunkra a legvilágosabb, s alátámasztja, amit mondtam: „a magyar evangélikus-lutheránus hallgatók számának a csökkentése, egészen a felszámolásig”.⁶ Ismétlem: „a felszámolásig”.

Ez a feladat pedig 1982-ben valósult meg maradéktalanul becses személyem által, ugyanis – miután úgymond csillagászati jeggyel bejutottam – a végén közölték velem, hogy a vallásügy visszavonta a helyet: megszűntem. Volt tehát egy új jogi fogalom: „felvételt nyert hely nélkül”.⁷ Majdnem püspök nélkül hagyták egyházunkat újra, akárcsak 1920–1927 között. Testvéri gesztus volt, a szintén numerus clausussal megnyomorított református egyház részéről, hogy a hét helyből egyet felajánlottak nekünk. Szerencsére Isten másként gondolta a folytatást.

Drága testvéreim! Ezek az apró csodák, megmaradásunk csodái, a pillanatnyi rövid sikerek, kis győzelmek mutatták meg, s mutatják meg ma is nekem és nektek, hogy milyen volt az a 75 év.

Személy szerint nekem az öt év, amit itt töltöttem, életem legszebb, legtartalmasabb, egyben legkalandosabb öt éve volt. Ehhez nem kell magyarázat, akinek lelke van, az átérzi, tudja. Nekem ez igazi alma mater volt, oázis, szabadság, fény, erőforrás egy lelkileg-szellemileg, fizikailag sötét, lefojtott világban.

A csoda az, hogy a „lichidare”, vagyis „kinyírás, megsemmisítés” helyett itt ma élet van, folytatás van, és hiszem, hogy jövő is van. Mert Isten „jóra fordító gondolata”, gondviselő terve másként döntött.

Testvéreim! Ez a közös Teológia minket szétszakíthatatlan szálakkal lelki, hitbeli családdá ötvözött egybe, és ez olyan kegyelmi ajándék, amelyre vigyáznunk kell, ápolnunk, továbbépítenünk és majd átadnunk kell azoknak, akik itt utánunk jönnek.

Sokszor erőnkön felülinek tűnhet az előttünk álló nagy feladat és felelősség, de meggyőződésem, hogy aki elkezdte bennünk ezt a munkát, az el is végzi bennünk és általunk (Fil 1,6), és ad hozzá hitet, erőt, bölcsességet; és mi az ő ígéretében bízunk.

Adorjáni Dezső Zoltán,
a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház püspöke

⁶ „[...] reducerea numărului de studenți evanghelicilor lutherani maghiari, până la lichidare”.

⁷ „Admis fără loc.”